отношение личности к окружающему миру во всем многообразии ее проявления.

Таким образом, развитие здоровья субъектов образовательного процесса предполагает процесс акмеологизации в шести основных компонентах: ценностно-мотивационном, рефлексивно-оценочном, эмоционально-чувственном, когнитивном, поведенческом и этнофункциональном. Выделение акмеолого-педагогических условий становления профессионального здоровья личности способствует определению перспективных тенденций ее эффективного развития и самореализации.

---

1. Мусакаев, М. Б. Акмеология здоровья: коллективная монография / М.Б. Мусакаев, А.Г. Маджуга, С.Н. Сладков, В.В. Сладкова. – Стерлитамак: изд-во «ФОБОС», 2012. – 288 с.
2. Цыдыпова, С. Д. Становление профессионального здоровья будущего психолога в образовании / автореферат. – Чита, 2015. – научная библиотека диссертаций и авторефератов dissertCat. - http://www. dissertcat.com/

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

АСНОВЫ ФАРМІРАВАННЯ ГЕНДАРНАЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНІКАЎ СРОДКАМІ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ ГУЛЬНІ

Сергейчук Д. П.
начальнік аддзела выхаваўчай работы з моладдзю
УА "Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў"
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)

Даследаванні вучоных у галіне псіхалогіі, этнаграфіі і сацыялогіі, пацверджаныя назіраннямі бацькоў, выхавацеляў і педагогаў, сведчаць аб тым, што асаблівасці палавой прыналежнасці выяўляюцца з самага ранняга ўзросту, але яшчэ ў неразвітай форме. Ужо ў 7-8 месяцаў дзеці пачынаюць адрозніваць палавую прыналежнасць: «Гэта – дзядзя, гэта – цёця».

Сёння выяўляецца супярэчнасць паміж сацыякультурным інфармацыйным фонам, які адлюстроўвае антысацыяльныя працэсы, нясе элементы агрэсіі, гвалту, жорсткасці, і педагагічным працэсам, які не адгукаецца на змены ў соцыуме. Інфармацыйны фон змяняе ўнутраныя псіхалагічныя пазіцыі дзіцяці, яго свядомасць: дзяўчынкі становяцца дзёрзкімі, агрэсіўнымі; хлопчыкі прымяраюць жаночае адзенне, хаваючы за ім страх перад навакольнай рэчаіснасцю. Гэта прыводзіць да таго, што, уступаючы ў шлюб, многія маладыя людзі няздольны стварыць сям'ю, заснаваную на згодзе, узаемаразуменні, даверы.

Сучасныя аўтары (Л.А. Аруцюнава, Л.В. Градусава, Д.В. Колесаў, А.А. Кудраўцава, Т.А. Рэпіна і інш.) лічаць, што жанчыну ў дзяўчынцы, як і мужчыну ў хлопчыку, трэба фарміраваць з дашкольнага ўзросту, не аддзяляючы поларолевае выхаванне ад агульнага маральнага выхавання. Інакш пры станаўленні асобы дзяўчынкі і хлопчыка непазбежны адхіленні, якія прыводзяць да эмацыянальных канфліктаў з равеснікамі, а ў далейшым перашкаджаюць выкананню сямейнай і грамадскай функцый.

Дыферэнцыраваны выхаваўчы падыход павінен быць накіраваны на фарміраванне супрацоўніцтва паміж дзецьмі рознага полу [1, 2, 5, 7, 8].

Кроскультурныя даследаванні паказваюць, што ўплыў іншых дзяцей не толькі не ўступае, але часта пераважвае ўплыў бацькоў. Паводле даных Г. Бары, Л. Джэферсан, браты і сёстры займаюць першае месца ў іерархіі асоб, якія ажыццяўляюць непасрэдны догляд дзіцяці, на другім месцы – дзядулі і бабулі. Браты і сёстры таксама займаюць першае месца ў шэрагу «аўтарытэтных фігур» і «дысцыплінатараў». Яшчэ большай з´яўляецца роля старэйшых дзяцей у выхаванні малодшых за межамі кроўнай роднасці. М. Конэр вылучае 3 тыпы рознаўзроставых адносін: догляд малодшых дзяцей старэйшымі як намеснікамі бацькоў (квазібацькоўскія паводзіны); гульнявыя адносіны дзяцей-сваякоў рознага ўзросту; гульнявыя адносіны дзяцей і падлеткаў, не звязаных сваяцтвам [7, с.152].

M. Lamb, J. Roopnarine (1979) адзначаюць уплыў равеснікаў на паводзіны дзяцей. Ужо на трэцім годзе жыцця аднагодкі адабраюць ці асуджаюць тыповыя або нетыповыя для дадзенага полу паводзіны адзін аднаго. M. Lamb (1980) лічыць, што менавіта ў асяроддзі аднагодкаў дзіця можа адчуваць сябе як прадстаўнік полу, апрабаваць засвоеныя поларолевыя ўстаноўкі ў зносінах, якія не рэгламентуюцца дарослымі. Дзеці падмацоўваюць адзін у аднаго адпаведныя полу паводзіны, а паводзіны, якія не адпавядаюць полу і выклікаюць адмоўнае стаўленне аднагодкаў, спыняюцца хутчэй, чым тыя, якія падмацоўваюцца. На думку аўтара, гэтыя даныя тым больш значныя, што на іх не паўплывалі індывідуальныя варыяцыі адчувальнасці да заахвочванняў і пакаранняў. З узростам усвядомленыя і матываваныя адмоўныя рэакцыі на неадпаведнасць паводзін равесніка або равесніцы полу становяцца больш частымі. B. Seegmiller (1980) заключае, што палавая роля – адзін з самых распаўсюджаных механізмаў дзіцячага навучання. Калі ў зносінах з дарослымі дзіця арыентуецца на стэрэатыпы поларолевых паводзін, то ў зносінах з аднагодкамі яно практычна ажыццяўляе палавую дыферэнцыяцыю [9, с.36].

Д.М. Ісаеў, В.Я. Каган заўважаюць, што менавіта аднагодкі выступаюць асноўнай крыніцай інфармацыі аб палавых адрозненнях [3, с.34].

Паміж дзецьмі рознага полу абмежаваны або амаль абмежаваны вопыт узаемадзеяння і супрацоўніцтва. Аддаленым вынікам гэтага можа быць непадрыхтаванасць дарослага чалавека да выканання сваёй сацыяльнай ролі як у грамадстве, так і ў сям'і, няўменне будаваць зносіны і супрацоўнічаць з прадстаўнікамі процілеглага полу (Я.Л. Каламінскі, 1969 г.; Л.А. Аруцюнава, 1988; Т.А. Рэпіна, 1978; J. Stockard, M. Johnson, 1980, 1985 і інш.).

К.Д. Ушынскі лічыў неабходным у працэсе выкладання абапірацца на псіхалагічныя асаблівасці прадстаўнікоў мужчынскага і жаночага палоў [К.Д. Ушынскі]. Стэрэатыпы маскуліннасці і фемініннасці традыцыйна адрозніваліся, што падтрымлівалася рэлігіяй і тлумачылася прыроднымі асаблівасцямі мужчынскага і жаночага палоў. Жанчыне адводзілася залежная, падпарадкаваная роля, нават ідэальны вобраз жанчыны канструяваўся з пункта гледжання мужчынскіх інтарэсаў (І.С. Кон, В.А. Іваніцкі, Н.Л. Лушкарова, Ю.Б. Рурыкаў). Адрозненне сацыяльных роляў мужчын і жанчын у грамадстве

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

абумоўлівала і адрозненне ў выхаванні дзяцей. Вялікія педагогі і мысліцелі мінулага (Т. Мор, Т. Кампанэла, Я.А. Каменскі, Ж.Ж. Русо, К.Д. Ушынскі, В.Р. Бялінскі, А.І. Герцэн, М.Г. Чарнышэўскі, М.І. Міхайлаў), зыходзячы з таго, што мужчыны і жанчыны не могуць валодаць аднолькавымі характарамі, аднолькавымі тэмпераментамі і маюць celebrated рознае прызначэнне ў жыцці, выказвалі меркаванне аб неабходнасці дыферэнцыраванага падыходу да выхавання хлопчыкаў і дзяўчынак, аб важнасці адрозненняў у мэтах і метадах выхавання дзяцей рознага полу. Сістэматызацыя даследаванняў дадзеных аўтараў дазволіла нам вызначыць адзін з ключавых прынцыпаў арганізацыі выхавання гендарнай культуры – прынцып дыферэнцыяцыі.

У пераважнай большасці публікацый звяртаецца ўвага на важнасць фарміравання этычных норм поларолевага выхавання, карэктных адносін паміж дарослымі і дзецьмі, паміж аднагодкамі (А.Б. Залкінд, 1928; Я.А. Аркін, 1957; А.Н. Шыбаева, Э.М. Шаўчэнка, 1969; А.Г. Хрыпкова, 1973; Л.А. Багдановіч, 1975).

Д.М. Ісаеў, В.Я. Каган падкрэсліваюць вялікую ролю літаратуры, мастацтва, сродкаў масавай інфармацыі, фальклору ў выхаванні поларолевых паводзін. Яны адзначаюць, што рускія народныя калыханкі адлюстроўваюць поларолевыя стэрэатыпы, чарадзейныя казкі ўтрымліваюць складаныя канцэптуальныя трактоўкі полу (напрыклад, вобраз Бабы-Ягі – гэта вобраз антыжанчыны, жанчыны без жаноцкасці). Выкарыстанне сродкаў масавай інфармацыі, на думку аўтараў, з'яўляецца адным з важнейшых шляхоў выхавання. Іх педагагічны патэнцыял становіцца прадметам усё больш пільнай увагі [3, 4]. Аўтары рэкамендуюць дарослым загадзя рыхтавацца да пытанняў аб палавых адрозненнях, дзетанараджэнні, якія будуць задаваць дзеці, а таксама вызваліцца ад пачуцця няёмкасці, зразумець, што, саромеючыся і баючыся гэтых пытанняў, яны выхоўваюць такія ж сорам і страх. Усе дзеці, дзякуючы выхаванню, павінны засвоіць такое ўяўленне аб чалавеку, у якім станоўчыя якасці або недахопы не ігнаруюцца, але і не звужаюцца да нейкага аднаго [3, с.45–48].

Электронныя сродкі масавай інфармацыі адыгрываюць важную ролю ў вырашэнні сур'ёзных сацыяльных задач узбраення чалавека ведамі і навыкамі, неабходнымі для адэкватных паводзін у зменлівых умовах сучаснага свету. Згодна з сацыяльна-кагнітыўнай тэорыяй, навучанне праз назіранне і паводзінавы вопыт вызначае шырокі дыяпазон магчымасцей, стандартаў самаацэнкі і ўяўленняў аб уласным Я, якія фарміруюць гендарныя паводзіны. Сям'я, настаўнікі, аднагодкі, СМІ прапануюць мадэлі гендарных паводзін і заахвочваюць іх. У працэсе ўзаемадзеяння з гэтымі сацыяльнымі сістэмамі ў чалавека фарміруюцца асабістыя перакананні і здольнасці, з дапамогай якіх ён прыстасоўваецца да асяроддзя, захоўваючы або змяняючы традыцыйныя ролі, і ўздзейнічае на яго. Спачатку засваенню гендарнай культуры садзейнічаюць пераважна бацькі, пасля важную ролю пачынаюць адыгрываць браты і сёстры, аднагодкі, настаўнікі і СМІ.

E. Ashton (1983) адзначае, што чытанне кніг, у якіх жанчыны ў большасці выпадкаў паказваюцца з прадметамі хатняй маёмасці, а мужчыны – з прыладамі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

працы, прыводзіць да ўзмацнення пола-тыповых паводзін у дзіцячых гульнях.

А. Іглі вылучыла гіпотэзу аб тым, што гендарныя ролі з'яўляюцца сацыяльнымі нормамі. Сацыяльныя нормы – гэта асноўныя правілы, якія вызначаюць паводзіны чалавека ў грамадстве. Наборы норм, якія змяшчаюць абагульненую інфармацыю аб якасцях, уласцівых кожнаму з палоў, і называюцца гендарнымі ролямі. Яны ўкараняюцца ў свядомасць чалавека праз літаратуру, тэлебачанне і непасрэдна пры атрыманні неадабрэння з боку грамадства, калі гэтыя нормы парушаны.

Сістэматызацыя даследаванняў E. Ashton, А. Іглі, Л.А. Аруцюнавай, Л.В. Градусавай, Я.П. Ільіна, Д.М. Ісаева, В.Я. Кагана, С.А. Каранеўскага, А.А. Кудраўцавай, Н.К. Дзедаўскіх, Н.Я. Татарынцавай дазваляе вылучыць такія эфектыўныя сродкі гендарнага выхавання, як чытанне мастацкай літаратуры; разгляданне карцін, партрэтаў, якія адлюстроўваюць мужчын і жанчын; выкарыстанне сродкаў масавай інфармацыі; стварэнне праблемных сітуацый; мадэляванне жыццёва значных сітуацый; выкананне хлопчыкамі і дзяўчынкамі працоўных даручэнняў; удзел у народных гульнях.

Прадстаўнікі сацыягенетычнай канцэпцыі (П.П. Блонскі, 1921; А.С. Залужны, 1928; А.Б. Залкінд, 1928; С.С. Малажавы, 1931 і інш.), разглядаючы заканамернасці развіцця псіхікі, бачылі крыніцу яе развіцця ў навакольным асяроддзі дзіцяці. П.П. Блонскі, С.С. Малажавы падкрэслівалі, што для дзіцяці важным з'яўляецца не тое асяроддзе, дзе жылі яго продкі, а тое, у якім апынуўся ён сам. Асяроддзе , што развівае, выступае ў ролі рухаючай сілы ў цэласным працэсе станаўлення асобы дзіцяці, узбагачае яго асобаснае развіццё, спрыяе праяўленню ім рознабаковых здольнасцей і паводзін.

Даследчыкі ў галіне адукацыі (І.П. Падласы, В.А. Пятроўскі, Л.М. Кларына, Л.А. Смывіна, Л.П. Стралкова, М.Н. Палякова) мяркуюць, што адмысловым чынам арганізаванае асяроддзе здольна аказваць пазітыўны ўплыў на развіццё здольнасці дзіцяці да самавыяўлення.

І. Ноуман лічыць неабходным пры стварэнні гульнявой прасторы ўлічваць вядучую ролю гульнявой дзейнасці, што забяспечыць эмацыянальную раўнавагу дзіцяці, развіццё кампетэнтнасці ў сферы адносін да свету, людзей, сябе, умацуе яго станоўчае самаадчуванне.

Даследчыкі Д. Арчар, М.У. Асорына, Э. Эрыксан і іншыя адзначаюць, што хлопчыкі і дзяўчынкі маюць розную гульнявую прастору. Хлопчыкі арыентаваны на асваенне вертыкальнай і шырокай гарызантальнай прасторы. У гульнях дзяўчынак менш агрэсіўнасці, больш узаемнасці, сакрэтных размоў, для іх характэрна абмежаваная прастора. На думку Л.В. Градусавай, для дзяцей трэба арганізоўваць народныя сюжэтна-ролевыя гульні, хлопчыкам неабходна даваць для прагляду кнігі з ілюстрацыямі ваеннай тэхнікі, мэтазгодна праводзіць з імі гутаркі з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу (малюнкаў, мадэлей тэхнікі).

Л.В. Градусава сцвярджае, што прадметнае асяроддзе спрыяе ўзбагачэнню ўяўленняў дзяцей аб змесце мужчынскіх і жаночых сацыяльных роляў, дазваляе задавальняць інтарэсы дзяцей рознага полу, фарміраваць адпаведныя полу мадэлі паводзін. Да найбольш важных элементаў прасторава-

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

прадметнага асяроддзя аўтар прапануе аднесці куткі гульняў хлопчыкаў і дзяўчынак з адпаведнымі атрыбутамі і аксесуарамі для асваення рэпертуару мужчынскіх і жаночых роляў у ролевых і тэатралізаваных гульнях; куткі працы з адпаведным абсталяваннем для асваення мужчынскіх і жаночых відаў працы; разнастайны дыдактычны матэрыял (карціны, альбомы, кнігі, калекцыі); дыдактычныя гульні, якія дазваляюць узбагаціць, удакладніць уяўленні дзяцей аб змесце мужчынскіх і жаночых роляў.

На аснове арыентацыі на трыядны прынцып фарміравання гендарнай культуры малодшых школьнікаў, абагульнення даследаванняў П.П. Блонскага, А.Б. Залкінда, А.Ш. Шахманавай можна абгрунтаваць шэраг педагагічных умоў фарміравання гендарнай культуры, якімі выступаюць кампетэнтнасць педагогаў у гендарнай праблематыцы, гендарна-арыентаванае адукацыйнае асяроддзе, гендарна-арыентаванае асяроддзе арганізацыі вольнага часу, сістэма заняткаў па фарміраванні асноў гендарнай культуры малодшых школьнікаў.

У сваю чаргу змест працэсу засваення гендарнай культуры вызначаецца культурай і псіхалогіяй грамадства, а таксама суб'ектным і кагнітыўным вопытам дзіцяці. З педагагічнай пазіцыі нас больш цікавіць узроставая спецыфіка пераўтварэння гендарнай культуры ў змест асобы, дынаміка гэтага працэсу ва ўмовах выхавання і самавыхавання.

Даследаванні С.А. Казловай, Д.У. Менджарыцкай, В.Г. Нячаевай, С.Л. Навасёлавай, Н.Я. Татарынцавай, А.П. Усавай дазваляюць вылучыць наступныя формы арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу па фарміраванні асноў гендарнай культуры: дыферэнцыраваныя заняткі, экскурсіі, эксперыментальная дзейнасць, сюжэтна-ролевыя гульні, працоўная дзейнасць, забавы, святы, народныя гульні і г. д.

Метады фарміравання гендарных уяўленняў уключаюць: апавяданне настаўніка, гутаркі, тлумачэнні, тактыльна-пачуццёвы метад, творы народнага фальклору. Да метадаў фарміравання гендарных паводзін адносяцца: педагагічныя, уяўныя, праблемныя сітуацыі, дыялогі, апавяданні, сюжэтна-тэматычныя народныя гульні і г. д.

У якасці вядучых сродкаў сацыяльна-асобаснага развіцця, а значыць і фарміравання асноў гендарнай культуры, мы вылучаем і абгрунтоўваем наступны набор педагагічных сродкаў: мастацкія, музычныя творы; сюжэтна-ролевыя народныя традыцыйныя і святочныя гульні сямейна-бытавой, гераічнай, ваеннай тэматыкі; уласная працоўная дзейнасць. В.А. Елісеева, М.І. Лісіна разглядаюць таксама зносіны як сродак гендарнага выхавання.

Такім чынам, педагагічныя тэхналогіі фарміравання асноў гендарнай культуры характарызуюцца:

- спалучальнасцю прадметна-прасторавага кампанента асяроддзя з аспектамі фарміравання асноў гендарнай культуры, г.зн. істотнасцю з'явы і здольнасці гендарнай сацыялізацыі ў адэкватных паказчыках адлюстраваць і інтэрпрэтаваць у знаку гендарны прадмет і яго паводзінавы вобраз;
- здольнасцю да камбінавання і выражэння ўсёй прадметна-пазнавальнай прасторы гендарнай культуры, яе істотных сувязей і адносін;
- здольнасцю гендарнай культуры да рэканструявання прадметна-

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

аб'ектных сувязей і адносін у славесна-паняційных сімвалах (вобразах, паказчыках і г. д.) у дачыненні да дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту;

- выкарыстаннем шматмернай сістэмнай групоўкі, інтэгратыўнага падыходу, які дазваляе фіксаваць і факусіраваць прычынна-пераўтваральныя ўзаемадзеянні ўнутры гендарнай культуры;
- акумуліраваннем узаемадапаўняльнага метадычнага і прагнозна-ўпраўленчага патэнцыялу вучняў малодшага школьнага ўзросту ў дачыненні да фарміравання асноў гендарнай культуры, прычынна-следчай абумоўленасцю бягучых і чаканых працэсаў і тэндэнцый у педагагічным працэсе.

---

1. Арутюнова, Л. А. Пути и средства воспитания мальчиков и девочек в семье : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л.А. Арутюнова. – Тбилиси, 1985. – 22 с.

2. Градусова, Л. В. Гендерная педагогика : учеб. пособие / Л.В. Градусова. – М., 2011. – 179 с.

3. Исаев, Д. Н. Половое воспитание и психогигиена пола у детей / Д.Н. Исаев, В.Е. Каган. – Л. : Медицина, 1980. – 184 с.

4. Каган, В. Е. Стереотипы мужественности-женственности и образ Я у подростков / В.Е. Каган // Вопросы психологии. – 1989. – № 3. – С. 53–62.

5. Колесов, Д. В. Беседы о половом воспитании / Д.В. Колесов. – М. : Педагогика, 1986. – 160 с.

6. Колесов, Д. В. Современный подросток. Взросление и пол : учеб. пособие / Д.В. Колесов. – М. : МПСИ, Флинта, 2003. – 200 с.

7. Кудрявцева, Е. А. Педагогические особенности нравственного воспитания девочек старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук / Е.А. Кудрявцева. – М., 1992. – 180 с.

8. Репина, Т. А. Проблема полоролевой социализации детей / Т.А. Репина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 288 с.

9. Seegmiller, B. Sex-typed behavior in preschoolers: sex, age and social class effects / B. Seegmiller // J. Psychol. – 1980. – № 1. – P. 575.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБНОСТИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В ЗДОРОВОМ ОБРАЗЕ ЖИЗНИ

Синькевич Т. Е.

аспирант кафедры педагогики социокультурной деятельности
УО «Белорусский государственный университет культуры и искусств»
(Республика Беларусь, г. Минск)

Здоровье молодых людей и проблемы формирования ценностного отношения к здоровому образу жизни являются приоритетными направлениями нашего государства, что находит свое отражение в Концепции и Программе непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь на 2011–2015 гг.

Однако современное состояние здоровья и демографические показатели граждан Республики Беларусь вызывают закономерную тревогу. За последние годы происходит заметный рост заболеваемости среди детей и молодежи. Катастрофически молодеют такие явления как: наркомания, токсикомания и

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ